

ИЗЛОЖБА И СОНАТА ПРИМЕЊЕНОЈ УМЕТНОСТИ

Текстови преузети из књиге Пеђе Милосављевића »Између шрубe и шишине« објављене 1958. године

приредио Здравко Мићановић, ред. проф.

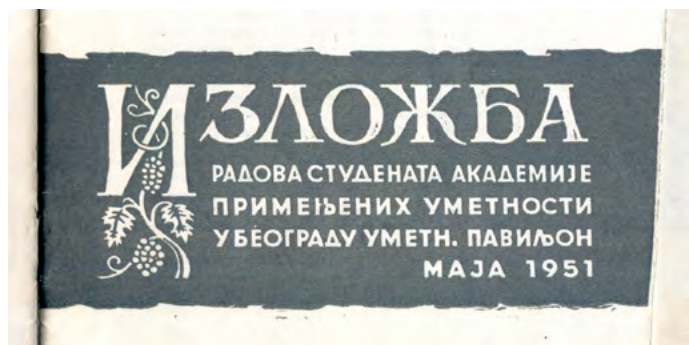
Ова текста нашег изузетно признатог ликовног ствараоца и свестраног интелектуалца Пеђе Милосављевића представљена у овом броју *Синума* припадају збирци његових чланака сабраних у књизи *Између шрубe и шишине*! Књига је објављена 1958. године у издању *Нолита*.

Разлози поновном објављивању поменутих текстова, шездесет година од њиховог појављивања, су вишеструки. Два разлога посебно истичемо. Први од наведених је више него очигледан, представља завршну изложбу прве генерације студената нашег факултета, давне 1951. године, а тема другог текста се, између осталог, бави и друштвеном улогом примењених уметности. Занимљивости више него само историографског карактера.

У тексту »Соната примењеној уметности« садржани су и данас изненађујуће актуелни ставови Пеђе Милосављевића о значају и друштвеној улози примењене уметности и образовања у тој области. Према Милосављевићу: »Говорити о примењеној уметности значи говорити о много значајнијој ствари: о материјалној култури уопште, о оној култури на основу које се у историји света, процењује и суди о величини једног времена, о културном нивоу сваке епохе.«

ИЗЛОЖБА АКАДЕМИЈЕ ПРИМЕЊЕНИХ УМЕТНОСТИ

Академија примењених уметности у Београду, основана пре три године, приређује прву изложбу радова својих ученика! То је истовремено и прва изложба декоративне уметности! Догађај који се свуда у свету већ давно одиграо у свим већим градовима и културним центрима!

Говорити о примењеној уметности значи говорити о много значајнијој ствари: о материјалној култури уопште, о оној

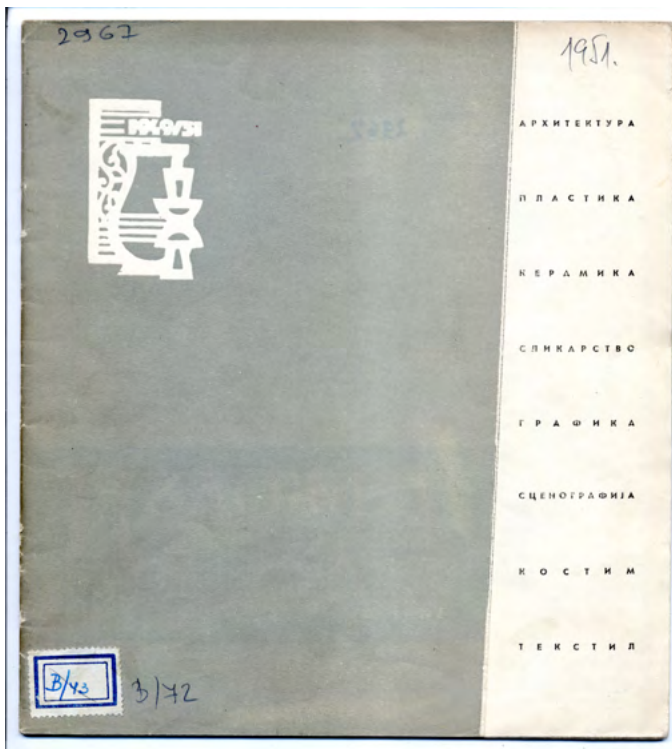
¹ Пеђа Милосављевић, *Између шрубe и шишине*, чланци о уметности, Нолит, Београд, 1958.

култури на основу које се у историји света, процењује и суди о величини једног времена, о културном нивоу сваке епохе.

На основу снаге материјалне културе процењује се и нешто још значајније: до које је мере једна култура национална, до којих се граница шире споменици народне културе! Најзад и то: до које је мере та култура племенита и велика и до које мере безначајна и варварска. Јер историју не пишу само догађаји, освајања, велике мисли, народни митоси, записи у камену, и текстови разне врсте, него исто толико, а у далекој перспективи још и више, споменици материјалне културе, неми сведоци најлепших, најплеменитијих инспирација потписаних или анонимних стваралаца, оних инспирација чија је потреба и снага била тако дубоко хумана. Они најречитије и најубедљивије говоре о прогресу или декаденцији. То су старе истине! Стваралаштво свих времена, оно што се стално чува, што се предаје као завештање из генерације у генерацију, што су главни докази и главни разлози да се једна нација и једна култура брани, чува, развија и носи.

Можда вам овај догађај још не изгледа довољно значајан. У нашој средини понекад се чује да је примењена уметност, у поређењу са чистом, ликовном уметношћу, нешто другог разредно. Чује се каткада и то да декоративни моменат у сликарству и скулптури припада више прошлости, јер је модерна архитектура, архитектура нашег времена, изнад свега функционална, заснована на новим принципима хигијене, савременог урбанизма који се оријентише према природи, на потреби да се одбаци све што је сувишно, споредно и застарело. Мисли које се помало и каткада приписују чак и Адолфу Лосу.

Дубоке заблуде и неспоразуми! Декоративна уметност чини нераздвојну целину са ликовном уметношћу и историја уметности не само да се не би могла написати у чистом облику, него се уопште не би могла разумети. Велика уметност у Италији развила се захваљујући архитектури и потреби и смислу за декоративно. А кад се ове заблуде и ексцеси у супротном смислу зацаре, какав је већ био случај у историји муслимана, онда се »ликовно« сублимира у декоративном у највеличанственијем облику. Уосталом, зашто о томе говорити? Прелистајте само једну бољу књигу о персиском ћилиму и минијатури, кинеској уметности, грчкој скулптури, сликарству или историји целокупне француске уметности, па покушајте да издвојите ликовно у засебну категорију.

Ево нас у нашој младој Академији, са младим ученицима, првом генерацијом будућих уметника – декоратера. За разлику од својих европских колега, оних из Цириха или из Париза, са великих академија и школа примењених уметности, које су окупиле ученике и стипендисте целог света, са свих континената, за разлику од њих, они су учили под најтежим приликама, лишени свих најосновнијих средстава и могућности за рад. Јер за разлику од свих ових школа, правих експерименталних фабрика, београдска Академија нема ништа: ни одговарајуће просторије, ни атељеа, ни извођачке радионице, ни материјала за рад, а да не говоримо о инсталацијама, лабораторијумима, о читавом низу најосновнијих уређаја и помоћних средстава, као и о чињеници да у Београду, уствари, још нема ни музеја примењених уметности. Тако је Академија добила један привремен програм теориских предмета предавања, јер није у стању да пружи програм једне савремене академије, радни, експериментални, извођачки програм.

Али, упркос свих тешкоћа, и на овој првој изложби осећа се плод великог труда и залагања целокупне Академије, наставника и даровитих ученика. Од значаја је нарочито појава, драгоцену као здравље, да се у њиховим радовима, многим радовима на овој изложби, осећа укус, смисао за лепо и складно, жеља за знањем и радом.

Жеља племенита, јер шта их све не очекује? И њих и низ нових генерација очекује много више него уметника на Западу! Не само стваралачки, него и пионирски рад. Рад на обнови наше керамике, рад на реорганизацији нашег ћилимарства, борба против разних појава лошег укуса у текстилу, на улици (плакат, излози, амбалажа), рад на студирању нашег дрвета, дивног и племенитог материјала, са којим се може мислити, стварати, сликати, у интарзијама и намештају, рад на мозаику који захтева посебне студије и жртве, обнова дрворезбарије и позлатарства, развијање клесарства и обраде камена, борба за архитектуру у камену, студирање вртова и паркова, студирање цвећа као извора инспирације, развијање инвенције у унутрашњој архитектури, борба против лошег укуса у филиграну и гранулацији као и накиту уопште, рад на подизању нашег плаката на европски ниво,

једини могући, савремени стил (јер је плакат есперанто), рад на чувању и развијању појединих облика наше народне уметности, на коришћењу ове велике традиције (стваралаштво које је прошле и ове године побудило најживље интересовање у Швајцарској и Нордиским земљама) и најзад највећи и најтежи рад, који није само њихов, него рад свих стваралаца, покушај да се целокупном овом раду, где год је уместо, са укусом и пажљиво, да обележи наше културе, један тон, један звук, један глас, на једини, могући, напредан – савремен начин!

За стварање и подизање ове културе треба бити широкогруд, почети од основног, подићи у нашем главном граду једну модерну академију примењених уметности сличну оној у Цириху. Јер треба рећи и оно што је најважније. Та академија, будуће срце и мозак наше материјалне културе не сме се стварати после осталих објеката. Не заборавимо да се модерна индустрија у свету инспирише укусом, да текстилне фабрике, радионице за обраду дрвета и обликовање индустријских артикала уопште, индустрија парфимерије, целокупна спољна трговина, као и целокупна културна пропаганда у свету почива на добром укусу и престижу, том најмоћнијем средству за освајање тржишта и у крајњој линији за ширење културе.

Будућа академија, удружена са будућим, реорганизованим Заводом за примењену уметност треба да учествује на најважнијем послу око подизања наше материјалне културе и наше индустрије, две нераздвојне потребе нације и савременог друштва.

Можемо искрено и са шапатом рећи међу нама: на пољу укуса треба почети изнова!

Београд, 1951

СОНАТА ПРИМЕЊЕНОЈ УМЕТНОСТИ

Аматерима и уметницима-декоратерима

Allegro Moderato

За разлику од ликовне уметности (сликарства и вајарства) која је непокретна и која вас не узнемирава ако на њу не мислите, примењена уметност има чудну упорност да се дружи са свима без разлике. Она вас прати и кад не знате и репрезентује или компромитује скоро на сваком кораку. Све што дотакнете углавном је њено дело. Упорна као сенка, она вам неће дати мира ни кад сунце зађе, јер је обичај да вас потомство оцењује, завршном и непристрасном оценом, у вашем неминовном отсуству, нарочито на основу успомена и предмета којим сте били окружени. Јер је обичај да се читава етничка група, читава заједница, цела нација, оцењује у завршном научном осврту на основу њеног целокупног културног слоја, на основу материјалне културе.

Јер примењена уметност није ништа друго, ништа више и ништа мање од цивилизације. А она, у име прогреса, стално позива на напредак, на одговорност да живите као цео свет. Она вам више не допушта да будете дивљак. Та одговорност, веровали или не, почиње од самог рођења. Још од малена у ваше сећање утиснула се слика окриља: кревета у

коме сте расли, трпезе за којом сте јели, столице на којој сте читали, школе која вас је подигла, предмета које сте волели – свега што сте видели (мислећи да је то свет) и свега што сте заволели (мислећи да се двапут не може истински волети) – слика судбоносна за читав ваш живот.

И једног дана бићете позвани на једну од двеју дужности: да стварате и да чувате оне што вас окружују, сва ваша и наша добра, сав онај бесконачни низ предмета без којих човек ни као јединка ни као друштвено биће не може замислити егзистенцију.

Има мало вероватноће да ћете бити добар стваралац и много вероватноће да ћете бити лош притежник ако никад не помислите и никад не дознате шта значе ови предмети у једној средини која се уздиже. Шта значи стварати у једној земљи која је престала да ствара још 1389. године и која се враћа у свет тек од 1804. И ко и кад може бити стваралац на пољу на ком се ви налазите. У сваком овом стваралачком чину постоји један естетски и један рационалан моменат, две компоненте које су нераздвојне. Нераздвојни кроз читаву историју декоративне уметности, *лејо* другује са *корисним а складно са економичним* у свакој доброј ствари, односно до циља се долази најлепшим и најкраћим путем. Чак и ствари најраскошније, предмети од злата и драгог камена и најплеменитијег дрвета, слонове кости и других ретких и скупоцених материјала, увек прати исто чуло, исто осећање мере и уздржљивости, које је код правог ствараоца урођено. Закон универзалан, основни. Правило на коме почива укус. Код сељака-ствараоца ово осећање је инстинктивно. Разуме се да се на то чуло може утицати и да се укус, са знањем и искуством, може стицати као и свака друга тековина. Са тим чулом рађа се и друго основно осећање: осећање материјала, верност и доследност материјалу.

Ликовна уметност може бити усамљена, несхваћена; она може умирати са својом тугом и својом носталгијом. Она може дочекати или не дочекати љубав будућег поколења. Декоративна уметност, међутим, увек је друштвена ствар. Она се рађа из непосредних, тренутних потреба, као одјек економских момената. Она настаје као дар цивилизације да продужи, са једним гестом више, најлепши и најфинији инструмент који је природа икад створила: људске руке. Руке, једини прави друштвени орган, дају човеку оно што ниједна друга сила досад није изумела.

Откако постаји размена добара, са добрима циркулишу уствари и невидљиве мисли стваралаштва. Ова размена коју називате економском, уствари је исто толико и културна. Јер осим садржине добра имају и волумен, облик, презентацију. Оно што прелази из ваших руку у руке ваших ближњих и из њихових руку у руке невидљивих суседа, репрезентује тако и вас и читаву заједницу.

Говорили смо о сељаку-ствараоцу и значају примитивне уметности. Са мислима о фолклору исцрпили смо један део ових рефлексија. Остаје да кажемо неколико речи и о ствараоцу-грађанину, о ствараоцу-цивилизатору. О вашем, каткада, немилосрдном конкуренту. О човеку чији преци нису доживели помрачење сунца између 1389. и 1804. године. О човеку какав бисте и ви били да ваше претходне инкарнације нису биле тужне и трагичне. И за којим ви по срцу и таленту не заостајете и који је засад супериоран једино због извесних ситница због којих се ви, засад и каткад, неразумно смејете!

Scherco

Ваш колега (уметник-декоратер, старинар-декоратер, уметник-занатлија, пројектант-цртач, архитект-декоратер), оба-

вештен о свему, носи редовно кравату по последњој моди! По његовој кравати, више него из његовог длана, можете закључити много о његовој естетској оријентацији. У лифту скида шешир чим уђе непозната или позната жена – детаљ значајан за декоратера и пројектанта лифта да не заборави огледало у тренутку успона. Госте оба пола води уз или низ степенице да их заштити од несигурности и поведе у неизвесност стваралаштва. За столом нема потребе да говори о непотребном. Зна да каже, не изговоривши ниједну реч и рукујући спретно прибором за јело: *jou!* или *причекајте!* или *можеће огнеши!* Захваљујући овом немуштом језику, нож и виљушка, један стар и један млад инструмент доживели су велику еволуцију у малом, не изменивши ни облик ни тежину више од еволуције органа за јело. Он савршено познаје њихове улоге од XVI века, кад наступа нож а кад виљушка, кад у друштву, како се одмарају и смењују, и кад захваљују, и само он, или и ви, ако све то знате, можете бити пројектант добре, складне виљушке, или доброг, племени-тог, безбедног ножа. Он гледа критички у сваку чашу чији се род силно размножио. И има потпуно право, као и Монтењ, што не пије из сваке чаше, јер зна да је чашу родио кристал, а вино грожђе, а грожђе јесен, а јесен сунце, и да су песници, мудраци и смерни људи и пре њега пили вино са пуно умерености и уз много речитости. Он има право на овај презир, у име ваше, све док се не сетите да га и ви

искажете, све док пијете вино из чаше чије стакло нема ни прозирност воде, ни респект кристала, ни облик и склад једног зрна грожђа, ни боје топаза ни боје рубина, ни скромност стваралачког девичанства. Он савршено зна како се чува вино и како по свету хода, у каквим флашама и каквој одећи, кад које вино, уз које јело, у које сате и којим редом наставља овај стваралачки циклус по предвиђању непогрешивог сунца. И тек ако и ви знате за све ове лепе и значајне сате, можете бити прави и сигуран пројектант складне флаше и смерне етикете, њеног тела и њене одеће: да их не свлачите у друштву одевених и не одевате у друштву нагих, да бело вино не би црвенело, а црвено вино бледело од стида. Он зна за тајну да су и саме ствари уствари двополне. Да су фотеље, иако женског уствари мушког рода, а табурени, иако мушког уствари женског рода. И он ће мудро понудити фотељу човеку а табурен или диван жени, јер зна да жену још више чини хаљина, а човека још више фотеља: да се хаљина сачува и да се покаже, а фотеља одужи човеку за све његове естетске напоре. И тек ако и то знате можете бити сигуран пројектант једне оригиналне фотеље која се не би сломила под теретом духа и доброг дивана на коме би се могла родити и сама декоративна естетика. итд.

Allegro Con Brio

Али, растанимо се од овог чудног човека и помало манијака и вратимо се стварности наше шире отаџбине, стварности читаве наше Европе. Од Француске револуције до савремене револуције, у току више од једног века, целокупно стваралаштво претрпело је крупне измене. Пламен овог духа, овај неугасиви пламен цивилизације, предаван је из руку мануфактура и компањона у руке све ређих занатлија, и из руку занатлија у руке радника. А пламен иницијативе из руку краљева и властелина у руке буржоазије и из њених руку у руке пролетаријата. Сасвим је природно што је с времена на време, у доба ратова и других потреса, ова буктиња каткад испадала из руку и што је у читавој Европи настао један транзиторни период, период без дефинисаног стила, период у коме добра воља превазилази резултате. И сасвим је природно што су све земље, нарочито земље с високим стандардом и развијеном индустријом, које желе да сачувају свој вековни престиж, узеле иницијативу да организују стваралаштво. Оне оснивају веће или мање организме у којима се концентришу све покидане нити, сви велики канали и токови стваралаштва: академије и институти за примењену уметност и индустријску естетику.

Ове академије и ови институти постали су велики светски центри повезани са системом заната и индустријском мрежом и декоративном архитектуром. Центри у којима се говори савременим језиком о естетици и хуманости машина, о математичкој непогрешивости идеалне форме, о аналитичкој пропорцији, о логици кристала и атома, о свему што преокупира наше доба усред напора да се открије и примени читав низ нових неслућених синтетичних материјала.

И усред века у коме се ове академије и ови институти развијају чују се гласови и предлози да нашу Академију за примењену уметност треба укинути. И мисли да је она сувишна и скупа! Како су скупе ове мисли у доба и тренутку кад се увиђа значај примењене уметности, њена улога, њена просветитељска функција и њен будући значај за нашу младу индустрију. У доба кад је дошао час да ова запостављена и заборављена Академија добије бар кров и могућност да своју наставу прошири у савременом правцу. Питање примењене уметности постаје све значајније и оно нам више не допушта да га узимамо олако. Поносни на нашу народну културу и наше уметничке традиције у целини, решавамо о једном питању које излази из оквира примитивне културе. Дошавши из села у град и оснивајући велике градове, стекли смо привилегије и навике да мислимо и као суграђани високих грађевина и суседи библиотека, музеја, универзитетских катедри и Академије за примењену уметност. Стекли смо право да предлог за укидање Академије за примењену уметност дочекамо речима са којим је дочекао један од првих чланова француске академије наука крајем XVII века групу произвођача стакла (који су стекли племство за заслуге у свом занату): *Gentilhommes de verre, si vous tombez à terre, adieu vos qualités!*²

Београд, 1956

Предраг Пеђа Милосављевић (Лужнице, 4. фебруар 1908 – Београд, 25. јануар 1987) је био српски сликар, дипломирани правник, дипломата, драмски писац, драматург и члан САНУ.

² Племићи стакла (од стакла), ако паднете на земљу, збогом ваше титуле (и квалитет стакла).